

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ

207

והארץ היתה תהו ובהו (א-א, ב)
בראשית - אם מיד בראשיתו של יום ז' וזכר האדם, כי ברא אלהים את השמים ואת הארץ - הרי גם לאחר-מכן - והארץ - כל הענינים הארציים תהו ובהו הם בעינינו...

1

אין

(חשבה לסובה)

*

אמרו חז"ל, שכאשר הרגמו הזקנים את התורה לפני תלמי המלך, כתבו: "אלהים ברא בראשית" (מגילה ט').

2

מה טעמו של שינוי סדר-מילים זה?

שכן באמת לפי חוקי הלשון צריך לבוא נושא-המאמר בראש המשפט, כדרך שאנו אומרים: "ראובן בנה ביתו" ולא "בנה ביתו ראובן", ולפי כך צריך היה גם כאן לבוא בתחילה "אלהים", שהרי הוא הוא נושא-המאמר. אלף, לגבי יהודים אין זה בכלל חידוש, שהשם-יתברך ברא את העולם. היהודים השיגו את האמונה במציאות-השם והחדוש העולם בעת יציאת מצרים, קריעת ים-סוף ומעמד הר-סיני, עד שנותרש עיקר-אמונה זה עמוק בלבם. אלא נתכוונה התורה בעיקר למסור את סדר הבריאה, מה נברא תחילה ומה נברא אחר-כך, וממילא נעשית המלה "בראשית" לנושא-המאמר, כלומר - בראשית ברא אלהים את השמים והארץ. (ואמנם כך מפרשים הרבה מן הראשונים, שהתורה באה בעיקר למסור את סדר הבריאה).

ואילו לגבי תלמי המלך, הרי מן הצורך היה להבהיר לו עיקר-אמונה זה, שהאלוהים ברא את העולם, נעשתה ממילא המלה "אלהים" לנושא-המאמר, ולפיכך כתבו הזקנים: "אלהים ברא בראשית". (שמן החור)

עלידי רעיון זה אפשר לקשור את סיומה של התורה - "לעיני כל ישראל" - עם התחלתה. רק לעיני כל ישראל - ליהודים - נכתב: "בראשית ברא אלהים", ואילו לגבי הגויים צריך להיות: "אלהים ברא בראשית"...

כתיב

24

23

במדבר (יש פ' ג) ר' יהודה אומר האורה נבראת תחילה. משל למלך שבקש לבנות פלסין והי' אותו מקום אפל. מה עשה. הדליק נרות ופנסין לידע היאך הוא קובע תימליוסים. כך האורה נבראת תחילה. ור' נחמיה אפר העולם נברא תחילה. משל למלך שבנה פלסין ועטרה בנרות ופנסין. ע"כ. וכבר אמרנו שאין לדרוש במעשה בראשית, רק כמו שהוא בעולם כן הוא בשנה ונפש. ובשנה ונפש הוא בגדר כבוד מלכים חקור דבר. ויש לפרש שבנפש האדם שייכת נמי מחלוקת זו. אם ההארה האלקית מוקדמת לעשיותיו ועבודותיו של האדם, או עבודת האדם מושכת עליו ההארה האלקית. ואלו ואלו דברי אלקים חיים ושניהם אמת. שמבלעדי ההארה האלקית אין אדם יכול לעשות מאומה, וכן הוא בא"ע ופי' בזה את הכתוב (שי"א ב') ולו נתכנו עלילות. ומפורש בדברי האר"י ויל"כ כל אתערותא דלתתא מוקדמת לה אתערותא דלעילא. אך בעבודת האדם מושך עליו הארה אלקית ביתר שאם נחלקותם את ההארה המוקדמת חשובה יותר, באשר היא מוקדמת ובלעדיה לא נוכל לעשות מאומה וגם אין

בה תפיסת יד האדם וא"א להיות מזה יניקת החיצונים ושליטתם. ומר אפר שההארה שהאדם מושך עליו במעשיו חשובה יותר באשר היא באה ע"י זכות האדם במעשיו. ולתכלית זו באה הנשמה לעוה"ז כדי שתזכה ותאכל מפרי מעשיה: וי"ל כי בשנה נמי שייכת מחלקותם. והנה בשבת כולהו מתעטרין. נשמתין חרותין כדין שרותא דצלותא. ידוע דשמור מדת לילה וזכור מדת יום. זכור הוא במעלה עליונה יותר, וזכור הוא זכורא ושמור הוא נוקבא כדאיתא בזוה"ק. ושמור הוא רק להיות כלי לקבל ההארה האלקית שהיא הנשמה היתירה ולשמור את עצמו שלא יהא שוטה המאבד מה שנותנין לו. ובהארה אלקית זו צריך האדם לעורר את עצמו בתורה ובתפלה ובעונג שבת עד שיגיע לזכור שהוא ביום וסעודתא דעתיקא עבדינן. וא"כ מר אמר שההארה האלקית שהיא הנשמה היתירה הבאה לאדם בהכנסת שבת חשובה יותר באשר הוא יסוד הכל וכמשל המדרש לידע היאך הוא קובע תימליוסים שפירושם יסודות, ואף שבעצם הארה זו קטנה משל הארת היום מ"מ קודמת במעלה באשר היא הראשונה ויסוד הכל. ומר אמר דההארה של יום חשובה יותר באשר היא בעצם גדולה משל לילה:

51

4
Handwritten signature

נעשה אדם

נאמר בפרשתינו (א, כו): "ויאמר אלוקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו". ראשונים ואחרונים, במדרש ובשאר המפרשים נתייגעו להבין את לשון התורה 'נעשה אדם' בלשון רבים, הרי הקב"ה יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים והוא לבדו היה הווה ויהיה, וא"כ מן הראוי היה לומר 'אעשה אדם' בלשון יחיד ולא בלשון רבים. וראה בפרש"י שפירש שהקב"ה רצה ללמדנו שהגדול צריך להתייעץ עם הקטן ממנו, ראה שם.

וכתב בספר 'ישמח משה' פירוש נפלא, בהקדם מה שדקדק בספר "העיקרים" (מאמר ג, פ"ב) שביצירת כל בעלי החיים נאמר "וירא אלוקים כי טוב", ואילו ביצירת האדם שהוא נזר תפארת הבריאה לא נאמר בו 'כי טוב'. וכתב לבאר שאצל כל בעלי החיים אין בהם שום שלימות חוץ מעצם מציאותם בעולם. נמצא שברגע שנבראו בעולם כבר הושלמה תכלית בריאתם ומציאותם ומשום כך נאמר בהם 'כי טוב'. אבל 'האדם' לא בא לידי שלימות בעצם בריאתו ומציאותו בעולם, שהרי האדם הוא בעל בחירה והוא צריך לעמול קשה עד שיגיע למדרגת אדם שיהא מותר מן הבהמה, ולכן לא כתוב אצלו 'כי טוב', להורות שעדיין לא הגיע לשלימותו אלא מתפקידו לעבוד קשה עד שיגיע למצב שיהא 'כי טוב'.

(5)
ר"ל
העיקרים

לפי"ז מפרש בספר 'ישמח משה' מה שאמר הקב"ה 'נעשה אדם', כי תואר 'אדם' מורה על שלימות ומדרגה גבוהה מזו של הבהמה, ועל כן לא יתכן לומר 'אעשה אדם' שזה מורה שהקב"ה בורא את האדם שיהיה בשלימות מעצמו ומעצם ברייתו בלא שום עבודה ויגיעה, וזו הסיבה שהתורה כתבה 'נעשה אדם' ופנתה בכך אל האדם עצמו בבקשה, ב"א אני ואתה נעשה אותך לאדם, כי עיני עבודה ויגיעה מתמדת יעזור לו הקב"ה שיוכל להשלים עצמו ולהגיע למדרגת אדם, וכדברי חז"ל (קידושין ל): "יצרו של אדם

מתחדש עליו בכל יום וכו' ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לוי", נמצא שהקב"ה יחד עם האדם עושים את האדם לאדם מושלם.

לפי"ז כתב הגר"פ פרידמן דהנה ידוע שכמו שהקב"ה הוא נצחי כך דיבורו הוא נצחי, וכמו שמצינו במתן התורה (דברים ה, יט): "את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם... קול גדול ולא יסף", ומפרש בתרגום אונקלוס "קל רב ולא פסק". כלומר, אותו קול חוצב להבות אש שהשמיע הקב"ה במתן תורה הוא קול גדול שאינו נפסק אף פעם, ובכל זמן ועידן כשיהודי בעולם רוצה לקבל עליו עול תורה, הרי הוא יכול לקלוט את אותו קול גדול שהשמיע הקב"ה במתן תורה. וכן מביא בעל התניא (שער היחוד והאמונה פ"א) בשם הבעש"ט: "הנה כתיב לעולם ה' דברך נצב בשמים, ופי' הבעש"ט כי דברך שאמרת יהי רקיע בתוך המים וגוי' תיבות ואותיות אלו הן נצבות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים, ומלובשות בתוך כל הרקיעים לעולם לחיותם כדכתיב ודבר אלוקינו יקום לעולם ודבריו חיים וקיימים לעד".

נמצינו למדים לפי"ז שאותו דיבור שדיבר הקב"ה אל האדם בשעת הבריאה 'נעשה אדם', הוא קול גדול ולא פסק, כי בכל עת ובכל זמן מבקש ומתחנן הבורא ית"ש אל האדם 'נעשה אדם' - הבה יחד, אני ואתה, נעשה ונתקן את האדם שבך, שתגיע לשלימות ותזכה להיקרא בתואר 'אדם'.

על האדם רק לחדד את חושי הרוחניים על מנת לקלוט את ההתעוררות מלמעלה המתחננת ומבקשת 'נעשה אדם'.

(כו) נעשה אדם: לא אמר ה' נעשה נפש חיה כדמותנו, ואחר כך יקרא אדם, וכמו

שכתוב באמת (להלן ה"ב) "ויקרא את שם אדם", אבל לשון "נעשה אדם" הוא שאין צריך לקריאת השם, אלא תכונתו מורה¹¹⁹ כי הוא אדם. אבל א"כ קשה על מה כתיב אח"כ (שם) שקרא הקב"ה שם אדם, משמע שנצרך לקריאת שם וכמו שכתבתי (פסוק א') בשם "שמים וארץ".

אלא כך הדבר, דמשונה האדם מכל המינים, דכל המינים נבראו באופן שכל מין שוה בתכליתו ובתכונתו, משא"כ האדם עלה במחשבה שיהא בשתי תכונות, האחת, יהא דבוק באלהיו עומד ומשמש בארץ

36

(6)

העיקרים

(2)

שמעון א"י

700

מדוע השתיקה נקראת אומנות?

"זיהי האדם לנפש חיה" (ב.ז.)

"לרוח ממלא" (אונקלוס)

היה הסבא מסלבודקה זצ"ל מתפעל: חז"ל אומרים (חולין פט.) "מה אומנתו של אדם בעולם הזה ישים עצמו כאלם" הלא בוודאי חידוש גדול שנינו כאן, כי בפשטות ענין ההימנעות מדיבור, למרות הקושי והגבורה לעשותו, בסופו של דבר הפעולה עצמה פשוטה - לשתוק. ומה שייד לכוונה אומנות? אולם, אחרי שנתבאר באונקלוס שנפש האדם הינו הדיבור, בוודאי יש בזה אומנות גדולה, לומר את מה שצריך בזמן הנכון, והשמיעונו חז"ל שגם בהימנעות מדיבור ישנה אומנות, לדעת מתי לדבר ומתי להחריש.

המאור שבתורה (לעסין) עמ' שד"מ

*

הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל הזדמן פעם לעיר ווילנא והתבקש על ידי גבאי העיר ופרנסיה למסור שיעור בבית המדרש הגדול שבעיר. הוא נאות לבקשתם ושלח איתם דף ובו מראי המקומות לשיעור. באותה תקופה היתה המלחמה נגד לימוד המוסר בעיצומה. ואחד הנוכחים החליט להכשיל את שיעורו של רבי ישראל כדי שלא יבינו את גאונותו וגדלותו. הלך והסיר את הדף ובמקומו תלה דף אחר שבו רשם מראי מקומות אחרים שאינם קשורים לשיעור. כשהגיע רבי ישראל למסור את השיעור ראה את מראי המקומות החדשים והבין מה שקרה. רבי ישראל עלה על מדרגות ארון הקודש, עמד על מקומו כעשר דקות והיה נראה מהורהר, ואז החל למסור את השיעור שנסוב על ה"מראי מקומות" החדשים שתלה אותו אדם. השיעור נמשך במשך כמה שעות כשהגרי"ס בגאונותו קישר את המראי מקומות זה לזה ויצר מהם שיעור לתפארת.

תלמידו הגאון רבי נפתלי אמסטרדם זצ"ל אב"ד אלקסוט היה מסביר, שסיבת שתיקתו בעשר הדקות לפני השיעור לא היתה כדי להכין את השיעור, שכן בגאונותו האדירה ערך את השיעור במוחו בפרק זמן קצר מאוד, אלא שבקרבו התחוללה מלחמה גדולה אם לרדת מהבימה או לא. ולאחר ששקל את הדברים באותם עשר דקות החליט שלמען חובת למוד המוסר, עליו למסור את השיעור במתכונת זו, שכן אם ירד לא יצליח לשכנע את הציבור הרחב בנחיצות לימוד מוסר, לכן שקל את הצדדים באותם דקות עד שהחליט לומר את השיעור.

כמלאך בשמים, והשניה שיהא מדיני ועושה צרכיו, אע"ג שמכל מקום יעשה רצון ה' אבל אינו במעלה הראשונה. והנה בתכונה הראשונה הוא אדם ממילא¹²⁰, מלשון "אדמה לעליון" (ישעיה יד,ד)

במאמר "נעשה אדם" ביאורו - מין האדם בכלל, ונקרא ודאי "אדם" גם בלא קריאת שם, אחר שכזה המין בכלל תלויה הבריאה ודומים בזה הפרט להבורא יתברך שמו. ואדם הראשון כפרט קודם שחטא היה ודאי להקרא "אדם" גם בלי קריאת שם, אבל אחר שחטא "ויקרא את שם אדם", ויבואר עוד (להלן ה,ב).

באשר הוא "בדמות אלהים", והיינו שב כלולים כל כוחות הבריאה והוא מושי בכל, והרי הוא כמו בן הבכור של מלך שמושל כמו המלך, ומשום זה הכל מבינים שהוא בן המלך כאשר רואים אותו מושל בכל פרט. משא"כ בן מלך שאינו בכור, והמלך עושה אותו למושל באיזה פרט ואת תבירו על פרט אחר, וכן לכל מושלי המלוכה, נמצא כולם ביחד דומים למלך אבל כל אחד בפני עצמו אינו, אלא בקריאת שם דומה למלך בזה הפרט שהוא מושל. וכך האדם, משונה איש המעלה מאיש הפשוט, ובגמרא שבת (ק"ב,ב) רמזו על שני מיני אדם, ואמר¹²¹ בלישנא קמא 'לית דין בר אינשי¹²², ובלישנא בתרא 'כגון דין בר אינשי¹²³ - פירוש אדם המעלה. אבל כלל מין אנושי נקראים "אדם" בטבע הענין כאשר המה בכלל מושלים על כל הבריאה והוא התכלית. (וכן בשם "ישראל" שהוראתו הוא למעלה מטבע הבריאה וההנהגה^{123א}, יבואר להלן פרשת וישלח (לה,י) דכלל האומה נקראת "ישראל", אבל כל יחיד מהם יש שנקרא שמו "ישראל" ויש שלא הגיע לכך). וא"כ

1 - עפר מן האדמה - dust from the ground. According to the Midrash quoted by Rashi (Midrash Tanchuma, Parashas Pekudei No. 3), this dust has two possible sources. In one account, this dust was taken from the four corners of the earth. Man was created of cosmic dust from all the uncharted lanes of creation. Man belongs everywhere. He is no stranger to any part of the universe. The native son of the sleepy little town is, at the same time, a son of parts distant and unknown. 6 He is cosmic through his intellectual involvement, wanting to know about things far removed from him, events millions of light years away. He is also cosmic through his experiential involvement. Man quests not only to know the universe but also to experience it. Man is not satisfied sending unmanned vehicles to gather the scientific data; he is eager to do it himself. Thirdly, man is cosmic through his mobility. He can easily detach himself from his native surroundings and adapt himself to new environs. 11

3

שמעון א"י

In the second account (*Bereishis Rabbah* 14:8), the dust from which man was fashioned was from a single spot on a mountain where the altar of the Temple was many, many years later constructed. The Creator thus assigned man a single spot he calls home. Man is a rooted being. Each man is created from and attached to a single spot, the origin, from which he cannot escape. The home for which man yearns attracts him like a powerful magnet; it brings him back, no matter how far he has traveled. Man may roam along the charted and uncharted lanes of the universe, he may reach for the skies. Yet the traveler, the adventurer out to conquer infinity, will surely return home. If this homecoming did not occur during his lifetime because he was too preoccupied with motion and exploration, it will certainly take place posthumously when his body will be brought home, to the quiet, lonely graveyard which had long been expecting him.

(10)
me

דומן העץ אשר צייתך לבלתי אכול ממנו, כיל לאשר אם לא ציוה ה' אוחו שלח לאכול ואכל לא ה' כענש כי איד יעלה על דעתו שלח לאכול מעץ הדעת ומצוה זו מצוה שמעיות שאין השכל מחייב, ואלי שכה בשעה שאכלו שצוה ה' על קד לא ה' כענש לכן אמר לו ה' המן העץ אשר צייתך לבלתי אכול ממנו אכלת, היינו היית יודע וזכר בשעת אכילה כי צייתך שלח תאכל, וכן אמר לו ה' אחייב אשר שמעת בקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צייתך לבלתי אכול וכו' ליינו שזכרת בשעת האכילה הצווה אכל לקון אמר מה עשית קול דמי אחרך וכו' ולא מצינו שצוה לו ה' שלח יסרג אחיו, אלא השכל מחייב שלח להרוג את אחיו לכן אמר לו מה עשית קול דמי אחרך צועקים הדבר בעלמיהו רע הוא וצועק אלי מאליו מבלי שייחי אחרך על כנה והארכתי ובאן קצרתי וק"ל:

(11)
ע"פ
ר 10

(4)